بسم الله الرحمن الرحيم

કુર્આનની સર્વગ્રાહી તફસીર (વિવરણ)

મઆરિફુલ કુર્આન

ગુજરાતી

મૂળ લેખક

હઝરત મવલાના મુફતી મુહમ્મદ શફીઅ્ સા. (રહ.)

અનુવાદક

ઈલ્યાસ ગુલામમુહમ્મદ આદમ સાલેહ પટેલ (ખાનપુરી)

પ્રકાશક

હઝરત મવલાના ઈસ્માઈલ વલી ભૂતા સા. (દા.બ.)

સ્થાપક તથા મોહતમિમ

જામિઅતુલ બનાત ટંકારીઆ

મુ.પો. ટંકારીઆ,

તા. જિ. ભરૂચ (ગુજરાત)

www.maarifulqurangujarati.com

કાનૂની ચેતવણી: ● આ તફસીરનો હેતુ ફી–સબિલિલ્લાહ પ્રચાર પ્રસારનો છે, જેથી કોઈપણ વ્યક્તિએ પ્રસ્તુત વેબસાઈટના કોઈપણ સાહિત્યનો અથવા તેના કોઈપણ ભાગનો ઉપયોગ વેપારી ધોરણે કરવાની અથવા કિતાબ સ્વરૂપે છપાવવાની સખત મનાઈ છે. માત્ર ઓનલાઈન શેરીંગ કોઈપણ પ્રકારના એડીટીંગ સિવાય કરી શકાય છે.

● પ્રકાશક પાસે આ તફસીરના પ્રિન્ટેડ કોપીના સર્વ હક્ક કોપી રાઇટેડ હોવાના કારણે મઆરિફુલ કુર્આન ગુજરાતીમાંથી પ્રકાશક અને અનુવાદકનો પ્રિન્ટેડ કોપીનો પેજ નંબર, ભાગ નંબરનો હવાલો આપી કોઈ ફકરો કે વાક્ય કોઈ કિતાબ અથવા લેખમાં કોઈપણ જાતના એડીટીંગ વિના લખી / છાપી શકાય છે.

● આ બાબતોનું ઉલ્લંઘન કરનાર સામે કાયદેસરની કાનૂની કાર્યવાહી કરવાની સખત ચેતવણી આપવામાં આવે છે.

નોંધ : મઆરિફુલ કુર્આન ગુજરાતીના ૧૧ ભાગોની હાર્ડ પ્રિન્ટેડ કોપી મેળવવા માટે પ્રકાશક હઝરત મવલાના ઇસ્માઈલ ભૂતા સાહબનો સંપર્ક કરવા વિનંતી છે.

Designed and Typesetting By: **Safwan Patel Khanpuri**

પ્રકરણ (૯૪)

સૂરએ નશ્રહ

સૂરએ નશ્રહ મક્કામાં નાઝિલ થઈ અને તેની આઠ આયતો છે.

આયતો : (સૂરએ નશ્રહ : આયત નં. ૧ થી ૮)

اٰیاتها ٨ ﴿٩٤ سُوۡرَةُ اَلَمۡ نَشۡرَحۡ مَكِّيَّةٌ ١٢﴾ رکوعها ١

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

اَلَمۡ نَشۡرَحۡ لَكَ صَدۡرَكَ ۙ﴿۱﴾ وَ وَضَعۡنَا عَنۡكَ وِزۡرَكَ ۙ﴿۲﴾ الَّذِىۡۤ اَنۡقَضَ ظَهۡرَكَ ۙ﴿۳﴾
وَرَفَعۡنَا لَكَ ذِكۡرَكَ ؕ﴿۴﴾ فَاِنَّ مَعَ الۡعُسۡرِ يُسۡرًا ۙ﴿۵﴾ اِنَّ مَعَ الۡعُسۡرِ يُسۡرًا ؕ﴿۶﴾ فَاِذَا
فَرَغۡتَ فَانۡصَبۡ ۙ﴿۷﴾ وَاِلٰى رَبِّكَ فَارۡغَبۡ ﴿۸﴾ ع

તરજુમો / તફસીર :

અલ્લાહના નામથી શરૂ કરું છું જે ઘણો જ દયાળુ અને કૃપાળુ છે.

(હે રસૂલ ﷺ !) શું અમે આપની ખાતર આપનો સીનો (ઈલ્મ વગેરેથી) ખોલી દીધો નથી ? (બેશક, ખોલી દીધો છે) (૧) અને અમે આપના ઉપરથી આપનો તે બોજો ઉતારી મૂક્યો, (૨) જેણે આપની કેડ ભાંગી નાખી હતી (૩) અને અમે આપની ખાતર આપનું નામ બુલંદ કર્યું (૪) તો બેશક, મુશ્કેલીની સાથે સહેલાઈ છે. (૫) (ફરી પણ) બેશક, મુશ્કેલીની સાથે સહેલાઈ છે. (૬) ફરી જ્યારે આપ (પ્રચાર) કાર્યથી પરવારી જાવ તો (ખાસ બંદગીમાં) મહેનત કર્યા કરો (૭) અને પોતાના પરવરદિગાર તરફ જ દિલ લગાડી દો. (૮)

www.maarifulqurangujarati.com

વિસ્તૃત વિવરણ :

જેમકે સૂરએ દુહાના અંતે વર્ણન થઈ ચૂક્યું છે કે સૂરએ દુહાથી અંતિમ

કુર્આન સુધી બાવીસ સૂરતોમાં વધારે વર્ણન રસૂલે કરીમ ﷺ ઉપર અલ્લાહ તઆલાના ઈનામોનું અને આપ ﷺની મહાનતમ્ શા'ન વિશેના વિષયોનું છે. માત્ર અમુક સૂરતો કયામતના અહેવાલ તથા અમુક બીજા વિષયો વિશે આવી છે. સૂરએ નશ્રહમાં પણ તે ખાસ ખાસ નેઅ્મતોનું વર્ણન છે જે રસૂલે કરીમ ﷺ ઉપર અલ્લાહ તઆલાએ અર્પણ કરી અને તેના વર્ણનમાં આ જ વિષયની સમજણને અપનાવી છે જે સૂરએ દુહામાં ...اَلَمْ يَجِدْكَ માં હતું.

اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ માં શબ્દ شَرْحُ નો શાબ્દિક અર્થ "ખોલવાનો" થાય છે અને છાતી ખોલી દેવાનો અર્થ છે કે તેને જ્ઞાન અને અલ્લાહ તઆલાના પરિચય માટે તથા નેક અને ભલા કાર્યો માટે વિસ્તારી દેવું, જેમકે એક બીજી આયતમાં છે فَمَنْ يُّرِدِاللّٰهُ اَنْ يَّهْدِيَهٗ يَشْرَحْ صَدْرَهٗ لِلْاِسْلَامِ રસૂલે કરીમ ﷺની છાતી મુબારકને અલ્લાહ તઆલાએ જ્ઞાન અને અલ્લાહ તઆલાના પરિચય માટે તથા ભલા કાર્યો માટે એવી વિસ્તારી દીધી હતી કે આપ ﷺના જ્ઞાન અને હિકમતને મોટા મોટા બુદ્ધિશાળીઓ પણ ન પામી શક્યા અને આ જ શર્હે સદ્રનું એટલે કે છાતી ખોલી નાંખવાનું પરિણામ હતું કે આપ ﷺનું મખ્લૂક તરફનું ધ્યાન અલ્લાહ તઆલા તરફના ધ્યાનમાં દખલગીરી ઉત્પન્ન કરતું ન હતું અને અમુક સહીહ હદીષોમાં આવ્યું છે કે ફરિશ્તાઓએ અલ્લાહ તઆલાના હુકમથી આપ ﷺની છાતી મુબારકને ચીરીને સાફ કરી. અમુક તફસીરકારોએ શર્હે સદ્રથી આ સ્થળે તે જ છાતી ચીરવાનો મોઅ્જિઝો ભાવાર્થ સ્વરૂપે લીધો છે. વલ્લાહુ અઅ્લમ્.

(ઈબ્ને કષીર વગેરે)

وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ الَّذِىْٓ اَنْقَضَ ظَهْرَكَ માં શબ્દ وِزْرُ નો શાબ્દિક અર્થ "ભાર" થાય છે અને انقض ظهرک નો અર્થ કમર તોડી નાંખવાનો એટલે કે કમર ઝૂકાવી નાંખવાનો થાય છે, જેમકે કોઈ મોટો ભાર માણસ ઉપર લાદી દેવામાં આવે તો તેની કમર ઝૂકી જાય છે. આ આયતમાં એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે તે ભાર જેણે તમારી કમર ઝૂકાવી દીધી હતી અમે તેને તમારા ઉપરથી હટાવી દીધો, તે ભાર શું હતો તેનું એક વિવરણ તો એ છે કે તેનાથી તે જાઈઝ અને મબાહ કામ છે જેણે અમુક સમયે રસૂલે કરીમ ﷺએ હિકમત અને હિત સમજીને અપનાવ્યા, પાછળથી ખબર પડી કે તે હિત વિરુદ્ધ અથવા સારી બાબતોથી

વિપરીત હતું તેથી રસૂલે કરીમ ﷺને અલ્લાહ તઆલાએ અર્પેલ પોતાની ખાસ ઉચ્ચ શા'ન અને તેની નિકટતામાં વિશિષ્ટ સ્થાન હોવાની બીનાએ એવી વસ્તુઓ ઉપર પણ સખત રંજ અને ગમ તથા આઘાત લાગતો હતો, તેથી આ આયતમાં અલ્લાહ તઆલાએ એવી ખુશખબરી સંભળાવી કે તે ભાર તમારા ઉપરથી હટાવી દીધો કે આવી વસ્તુઓની પણ તમને પૂછ થશે નહીં.

અમુક તફસીરકારોએ وزر એટલે કે ભારનો ભાવાર્થ એ કર્યો છે કે નુબુવ્વતની શરૂઆતમાં વહીનો પ્રભાવ પણ આપ ﷺ ઉપર ઘણો કઠોર હતો અને તેમાં આપ ﷺ ઉપર જે જવાબદારી સમગ્ર દુનિયામાં સત્યનો કલિમો ફેલાવવાની અને કુફ્ર તથા શિર્કને ખતમ કરવાની તથા અલ્લાહ તઆલાની મખ્લૂકને તવહીદ ઉપર એકઠા કરવાની નાંખવામાં આવી હતી અને આ બધા કામમાં હુકમ આ હતો فَاسْتَقِمْ كَمَا اُمِرْتَ એટલે કે તમે અલ્લાહ તઆલાના હુકમ પ્રમાણે ધૈર્ય દાખવતા રહો જેમાં કોઈ બાજુએ ઝૂકાવ ન હોય, તેનો મોટો ભાર રસૂલે કરીમ ﷺ અનુભવતા હતા અને હદીષની અમુક રિવાયતોમાં આવ્યું છે કે તમારી દાઢી મુબારકમાં અમુક સફેદ વાળ આવી ગયા તો આપ ﷺએ ફરમાવ્યું કે આ આયત فاستقم كما امرت એ મને ઘરડો કરી દીધો.

આ તે ભાર હતો જેને આપ ﷺના દિલ ઉપરથી હટાવી દેવાની ખુશખબરી આ આયતમાં આપવામાં આવી છે અને હટાવી દેવાનું સ્વરૂપ આગલી આયતોમાં એ આવ્યું છે કે આપ ﷺ માટે દરેક મુશ્કેલી પછી સરળતા થવાની છે. અલ્લાહ તઆલાએ શર્હે સદ્ર દ્વારા આપ ﷺની ઈચ્છા શક્તિ એટલી ઉચ્ચ બનાવી દીધી હતી કે તેમને આ બધી મુશ્કેલીઓ ઘણી સરળ દેખાવા લાગી અને તે ભાર ભાર જ ન રહ્યો. વલ્લાહુ અઅ્લમુ.

وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ રસૂલે કરીમ ﷺના નામનું વર્ણન બધા જ ઈસ્લામી પ્રતીકોમાં અલ્લાહ તઆલાના નામની સાથે કરવામાં આવે છે જે સમગ્ર દુનિયામાં મિનારાઓ અને મિમ્બરો ઉપર اَشْهَدُ اَنْ لَّآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ ની સાથે اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُوْلُ اللّٰهِ પોકારવામાં આવે છે અને દુનિયામાં કોઈ પણ સમજદાર વ્યક્તિ આપ ﷺનું નામ માન સન્માન વિના નથી લેતો, ભલે તે મુસલમાન ન પણ હોય.

ખુલાસો :

અત્રે ત્રણ નેઅ્મતોનું વર્ણન છે, شَـرْحِ صَـدْرُ، وَضْـعِ وِزْرُ، رَفْعِ ذِكْـرُ આ ત્રણેને ત્રણ વાક્યોમાં વર્ણન કર્યા છે તથા કર્મ અને કર્તા વચ્ચે એક શબ્દ لك અથવા عـــنك લાવવામાં આવ્યો છે. તેમાં રસૂલે કરીમ ﷺની વિશિષ્ટતા અને ખાસ સન્માન તરફ ઈશારો છે કે આ બધા કાર્યો આપ ﷺ માટે કરવામાં આવ્યા છે.

فَـاِنَّ مَـعَ الْـعُسْـرِيُسْرًا اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا અરબી ભાષાનો કાયદો છે કે જે વાક્યની શરૂઆતમાં અલીફ લામ હોય છે તેને પરિભાષામાં લામે તા'રીફ કહે છે. જો આ જ વાક્યને અલીફ લામની સાથે પુનરાવર્તિત સ્વરૂપે લાવવામાં આવે તો તેનો ભાવાર્થ તે જ હોય છે જે પ્રથમ વાક્યમાં હતો અને લામ અલીફ વિના વારંવાર લાવવામાં આવે તો તેનો ભાવાર્થ અલગ અલગ હોય છે. આ આયતમાં اَلْـعُسْـرُ જ્યારે પુરાવર્તિત સ્વરૂપે આવ્યું તો જાણ થાય છે કે તેનાથી તે પ્રથમ જ عســـر ભાવાર્થ છે, કોઈ નવો ભાવાર્થ નથી અને શબ્દ يُسْـــرًا બંને સ્થળે લામ અલીફ વિના લાવવામાં આવ્યો. તેનાથી જાણ થઈ કે આ બીજું યુસ્ર પ્રથમ યુસ્ર સિવાયનું છે તો આ આયતમાં اِنَّ مَعَ الْـعُسْرِ يُسْرًا ના પુનરાવર્તનથી એ પરિણામ નીકળ્યું કે એક જ ઉસ્ર અને મુશ્કેલી માટે બે સરળતાઓનો વાયદો છે અને બે થી ભાવાર્થ પણ ખાસ બે ની સંખ્યા નહીં બલકે અનેકો સમજાય છે. અર્થ એ થયો કે એક ઉસ્ર એટલે કે તંગી અને મુશ્કેલી જે આપ ﷺને પડી અથવા આવશે તેની સાથે ઘણી બધી સરળતાઓ આપને આપવામાં આવશે.

હઝરત હસન બસરી (રહ.)થી રિવાયત છે કે તેઓ ફરમાવે છે કે તેમને કહેવામાં આવ્યું કે રસૂલે કરીમ ﷺએ પોતાના સહાબએ કિરામ (રદિ.)ને આ આયતથી ખુશખબરી સંભળાવી અને કહ્યું لَنْ يَّـغْـلِـبَ عُسْرٌ يُّسْرَيْنِ એટલે કે એક ઉસ્ર બે યુસ્રુન ઉપર (એટલે કે એક મુશ્કેલી બે સરળતાઓ ઉપર) છવાઈ શકતી નથી તેથી ઈતિહાસ અને સીરત (રસૂલે કરીમ ﷺના જીવન ચરિત્ર)ના બધા પુસ્તકોમાં જે પોતાનાઓએ તથા પારકાઓએ મુસ્લિમ હોય કે ગેરમુસ્લિમ લેખકોએ લખ્યા છે તે એ બાબતની ગવાહી આપે છે કે જે કાર્ય મુશ્કેલથી મુશ્કેલ હોય બલકે લોકોની નજરોમાં અશક્ય નજરે પડતું હતું આપ ﷺ માટે તે બધું

સરળ થતું ચાલ્યું ગયું. પ્રસ્તુત રિવાયતોથી એ પણ જાણ થઈ ગઈ કે આ આયતમાં ઉસ્રનો અલીફ લામ અહદ માટે છે અને ભાવાર્થ રસૂલે કરીમ ﷺ અને સહાબએ કિરામ (રદિ.)નું ઉસ્ર એટલે કે તકલીફ અને મુશ્કેલી છે. અર્થ એ છે કે આ વાયદો દરેક મુશ્કેલીઓની સાથે ઘણી સરળતાઓ આપવામાં આવશેનો છે. રસૂલે કરીમ ﷺ અને સહાબએ કિરામ (રદિ.) માટે આ વાયદો છે જેને અલ્લાહ તઆલાએ એવો પૂરો કર્યો કે દુનિયાએ આંખોથી જોઈ લીધું, હવે જો દુનિયાંમાં કોઈ વ્યક્તિને મુશ્કેલી પછી સરળતા નસીબ ન થાય તો તે આ આયતનો નકાર નથી, અલબત્ત અલ્લાહ તઆલાની ટેવ હજુ પણ એ જ છે કે જે વ્યક્તિ મુશ્કેલી ઉપર સબ્ર કરે અને સાચા દિલથી અલ્લાહ તઆલા ઉપર ભરોસો રાખે અને દરેક બાજુથી તૂટીને તેની સાથે જોડાઈ જાય અને તેની જ કૃપાનો આશાવાદી રહે અને સફળતામાં મોડુ થવાથી આશા ન છોડી બેસે તો અલ્લાહ તઆલા અવશ્ય તેના માટે સરળતા પેદા કરી દેશે. (ફવાઈદે ઉસ્માની) અમુક હદીષની રિવાયતોથી પણ તેનું સમર્થન થાય છે.

તા'લીમ અને તબ્લીગ કરનારાઓએ એકાંતમાં અલ્લાહ તઆલાનું ઝિક્ર કરવું તથા તેનું ધ્યાન ધરવું પણ જરૂરી છે :

فَاِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ وَاِلٰى رَبِّكَ فَارْغَبْ એટલે કે જ્યારે તમે એક મહેનત એટલે કે અલ્લાહ તઆલાના હકની દા'વત અને હુકમોની તબ્લીગથી ફારેગ થાઓ તો (બીજી) મહેનત માટે તૈયાર થઈ જાઓ, તે એ કે નમાઝ અને અલ્લાહનો ઝિક્ર તથા દુઆ અને ઈસ્તિગફારમાં લાગી જાઓ. ઘણા તફસીરકાર લોકોએ આ આયતનું આ જ વિવરણ કર્યું છે, અમુક લોકોએ બીજી તફસીરો પણ લખી છે પરંતુ નિકટ તે જ છે જે ઉપર લખવામાં આવ્યું. તેનો ખુલાસો એ છે કે રસૂલે કરીમ ﷺની દા'વત અને તબ્લીગ તથા અલ્લાહ તઆલાની મખ્લૂકનું માર્ગદર્શન કરવું, તેમની સુધારણાની ફિકર ચિંતા આ રસૂલે કરીમ ﷺની સૌથી મોટી ઈબાદત હતી પરંતુ આ ઈબાદત મખ્લૂકના કારણે છે કે તેમની સુધારણા ઉપર ધ્યાન આપે અને તેની યુક્તિઓ કરે. આયતનો ખુલાસો એ છે કે માત્ર આ મખ્લૂક માટે કરેલ ઈબાદત ઉપર તમે બસ ન કરો બલકે જ્યારે તેનાથી ફુરસદ મળે તો એકાંતમાં સીધે સીધા અલ્લાહ તઆલા તરફ ધ્યાનિત થઈ જાઓ, તેની જ

www.maarifulqurangujarati.com

પાસે દરેક કાર્યની સફળતાની દુઆ કરો કે મૂળ હેતુ જેના માટે માણસને પેદા કરવામાં આવ્યો છે અને અલ્લાહ તઆલાનો ઝિક્ર તથા ઈબાદત જે સીધે સીધી અલ્લાહ તઆલા માટે છે કદાચ તેથી જ પ્રથમ પ્રકાર એટલે કે પરોક્ષ રીતે ઈબાદતથી ફારેગ થવાનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે કે તે કામ એક જરૂરિયાત માટે છે અને તેનાથી જ ફારેગ થઈ શકાય છે અને બીજું કામ એટલે કે અલ્લાહ તઆલા તરફ ધ્યાન આપવું એવી વસ્તુ છે જેનાથી કોઈપણ મો'મિન ફારેગ થઈ શકતો નથી બલકે પોતાની સમગ્ર જિંદગી, શક્તિ અને ક્ષમતાને ખર્ચ કરવું છે.

ખુલાસો :

આથી જાણ થઈ કે ઉલમા જે તા'લીમ અને તબ્લીગ તથા મખ્લૂકની સુધારણાનું કામ કરનારા છે તેમણે એ બાબતની બેદરકારી અને ગફલત ન રાખવી જોઈએ કે તેમનો અમુક સમય માત્ર અલ્લાહ તઆલાના ધ્યાન અને અલ્લાહ તઆલાના ઝિક્ર માટે ખાસ હોવો જોઈએ, જેમકે પુરોગામી ઉલમાના જીવન ચરિત્રો આ બાબત માટે ગવાહ છે તેના વિના તા'લીમ અને તબ્લીગ પણ અસરકારક નથી હોતી, તેમાં નૂર અને બરકત નથી હોતી.

ખુલાસો :

શબ્દ فَانْصَبْ એ نَصَبٌ થી બને છે જેનો મૂળ અર્થ થાક લાગવાનો થાય છે. તેમાં ઈશારો એવો જોવા મળે છે કે ઈબાદત અને અલ્લાહ તઆલાનો ઝિક્ર એટલી હદ સુધી ચાલુ રાખો કે તકલીફ અને થાક અનુભવવા લાગો, માત્ર મનની રાહત અને ખુશી જ ઉપર તેનો આધાર ન રહે અને કોઈ વઝીફો એવો પાબંદી સાથે પઢતા રહેવું પોતે એક મુશ્કેલ કાર્ય અને થાક જેવું છે, ભલે તે ટૂંકો જ કેમ ન હોય.

تَمَّتْ سُوْرَةُ الْاِنْشِرَاحِ وَالْحَمْدُلِلّٰهِ

અલ્હમ્દુલિલ્લાહ ! સૂરએ નશ્રહ પૂર્ણ થઈ.

□□□□□□□□□□□

તારીખ : ૧૭ ફેબ્રુઆરી ૨૦૧૫ મુતાબિક ૨૭ રબિઉલ આખર ૧૪૩૬ હિજરી.
ગુજરાતી અનુવાદક : ઈલ્યાસ પટેલ ખાનપુરી

મૂળ તફસીર લેખક: મુફતી મુહમ્મદ શફીઅ સા. (રહ.) ગુજરાતી અનુવાદક: ઈલ્યાસ પટેલ ખાનપુરી E-mail: saleh.printers786@gmail.com Contact No.: 9898792794 www.maarifulqurangujarati.com